

Biçimsözdizim-Sesbilim Arakesitinde Dolaysız Gönderim Yaklaşımı

Göktuğ Börtlü*

* Arş. Gör. | Res. Asst.

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, İngiliz Dili ve
Edebiyatı Bölümü | Selçuk
University, Faculty of
Letters, Department of
English Language and
Literature

goktuq.bortlu@selcuk.edu.tr
Konya / TÜRKİYE

Gönderim / Received:
15.08.2023

Kabul / Accepted:
20.03.2024

**Alan Editörü / Field
Editor:**
Gülsüm Kırbas

Öz

Biçimsözdizim ve sesbilimin kurduğu iletişimle ilgili günümüze kadar birçok kuram ortaya atılmıştır. Bütün arakesit kuramları arasında günümüze kadar egemenliğini koruyan Bürünsel Sesbilim, sesbilimsel olarak anlamlı olmayan sesbilimsel sözcük, sesbilimsel öbek, ezgi öbeği vb. kurucuların, gereksinim duyulmasa da çevrilmesini savunmaktadır. Buradaki ilk temel sorun, “yalnızca sesbilimsel sözcüğün içerisinde” gibi kurallar ya da kısıtlamalar olmadan bu kurucuların sesbilim üzerinde hiçbir etkisinin olmamasıdır. Yalnızca sesbilimsel olarak anlamlı olan biçimsözdizimsel bilgi arakesitin çıktısı olabilmektedir. Ayrıca bu kurucular, sesbilim modülünde bulunmayan ayırıcı imlerdir. Arakesitin çıktısı, sesbilimin sözvarlığı olan birimler olmalıdır. Dolaysız Arakesit, Bürünsel Sesbilimin tersine, başka sesbilim kuramlarıyla birlikte çalışabilecek bir yaklaşımdır. Başka yaklaşımlarda SPE tarzı ayırıcı imler (# ve +) ya da Bürünsel Aşamalanma ulamları (ω , Φ ve ι) kullanılırken Dolaysız Arakesitte ayırıcı imler bulunmamaktadır. Dolaysız Arakesite göre, hangi sesbilim kuramı olursa olsun o sesbilim kuramının sesbilimsel sözvarlığı, biçimsözdizimsel bilgiyi taşımaktadır. Seçilen sesbilim kuramına bağlı olarak bu taşıyıcılar çatısal alan, mora ya da ZÜ olabilir.

Anahtar Kelimeler: Biçimsözdizim-sesbilim arakesiti, Dolaysız Arakesit, kuramsal sesbilim, Bürünsel Sesbilim, ZÜZÜ Sesbilim.

The Direct Reference Approach in the Morphosyntax-Phonology Interface

Abstract

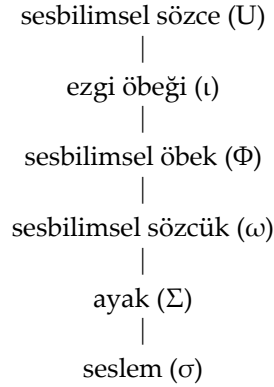
Many theories have been put forward so far about the communication between morphosyntax and phonology. Among all the interface theories, Prosodic Phonology has maintained its dominance to date and advocates the translation of the phonologically meaningless constituents such as phonological words, phonological phrases, intonational phrases, etc. even if they are irrelevant. The first major problem here is that without rules or constraints such as “within the phonological word only”, these constituents have no impact on phonology. Only phonologically meaningful morphosyntactic information may be the output of the interface. Additionally, these constituents are diacritics that are not available in the phonology module. The output of the interface should be units that belong to phonological vocabulary. In contrast to Prosodic Phonology, Direct Interface is an approach that can work in conjunction with other phonological theories. While other approaches use SPE-style diacritics (# and +) or the Prosodic Hierarchy categories (ω , Φ , and ι), diacritics do not exist in Direct Interface. According to Direct Interface, in any phonological theory, morphosyntactic information should be carried by the phonological vocabulary belonging to that phonological theory. These carriers may be x-slots, morae or CVs depending on the chosen phonological theory.

Keywords: Morphosyntax-phonology interface, Direct Interface, theoretical phonology, Prosodic Phonology, CVCV Phonology.

GİRİŞ

Bürünsel Sesbilim (Prosodic Phonology), sesbilimle bağıntılı biçimsözdizimsel yapıyı, Bürünsel Aşamalanma (Prosodic Hierarchy) adı verilen sesbilimsel, aşamalı bir yapıya dönüştürmektedir. Sesbilim dışı bilgiden söz etmek için kullanılan bir kuramdır. Bürünsel Sesbilimin başlangıcının Liberman (1975) ile Liberman ve Prince'e (1977) dayandığı öne sürülebilir. Bu çalışmalarda temel sav, parçaların, seslem, ayak ve sözcüklerin oluşturduğu çok katmanlı bir yapı tarafından başatlanmasıdır. Bu düşünceden hareketle Selkirk, Bürünsel Sesbilimin ilk modelini geliştirmiştir ve sözü edilen çok katmanlı özerkparçasal yapıyı sesbilim ile daha üst modüllerin arakesiti için kullanmıştır.

(1) Selkirk'e göre Bürünsel Aşamalanma

Selkirk (1978, 1980a, 1980b, 1981a, 1981b) ilk çalışmalarında (1)'de gösterilen altı katmanlı Bürünsel Aşamalanmayı ortaya koymuştur. Bürünsel Aşamalanmayı oluşturan ulamlar seslem, ayak, sesbilimsel sözcük, sesbilimsel öbek, ezgi öbeği ve sesbilimsel sözceden oluşmaktadır. Sesbilimsel sözcük yerine bürünsel sözcük de denilebilmektedir. (1)'deki aşamalanmada, seslemin altına mora (μ) ve sesbilimsel sözcük ile sesbilimsel öbek arasına biçimce kümesi (clitic group) eklenebilmektedir (Hayes, 1989). Nespor ve Vogel (1979, 1982, 1983, 1986) ise Yunanca ve İtalyanca üzerinden Bürünsel Aşamalanmaya katkıda bulunmuşlar ve 1986'daki *Prosodic Phonology* kitabıyla da Bürünsel Sesbilimin yapı taşı oluşturmuşlardır.

Daha üst modüllerin sesbilim üzerindeki etkisi sınırlar (boundaries) yoluyla betimlenmektedir. Sınırları alanlardan (domains) ayıran en önemli özellik sınırların yerel olmalarıdır. Bir başka deyişle, çizgisel bir dizilişte bulunan sınırlar, iki bitişik biçimbirim arasındaki ilişkiyi tanımlamakta ve yalnızca bitişik nesnelere etkilemektedir. Çizgisel dizilişteki bir öge bir alana aittir ve bir sınıra ait olması olası değildir. Alanlar çizgisel dizilişteki ögelerin arasına yerleşememekte ve kesişmemektedir. Hem sınırlar hem de alanlar, soyut simgelerle betimlenmeleri gerektiğinden ayırıcı im (diacritic) özelliği taşımaktadır. Aralarındaki temel farklılık sınırların yerel olması, alanların ise yerel olmamasından kaynaklanmaktadır.

1970'lerin başından bu yana biçimsözdizimsel yapının sesbilim üzerindeki etkisi konusunda çalışan Selkirk (1984), sesbilimin özerkparçasal (autosegmental) duruma gelmesiyle birlikte biçimsözdizim-sesbilim arakesitinin de özerkparçasallaşması gerektiğini savunmuştur. Sesbilimsel gösterimin aşamalı olmasının biçimsözdizim ve sesbilim arakesitine de yansıtılması gerektiğini belirten Selkirk, parçasal sınırların sesbilim kuramında herhangi bir yerinin bulunmadığı kanısındadır. Nespor ve Vogel (1986) de SPE (The Sound Pattern of English) tarzı sınırlar yerine alanlar kullanılması gerektiğini düşünmüşler ve savundukları kuramın bir "alanlar kuramı" olduğunu belirtmişlerdir. Alanların varlığına kanıt olarak konuşmanın müzikal, ritim ve vurgu özelliklerini sunan Selkirk (1980a), bu özelliklerin sınırlar tarafından taşınmasının olası olmadığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla alanlar

aracılığıyla, konuşmanın müzikal, ritim ve vurgu özellikleri taşınabilmektedir ancak sınırların tek işlevi yalnızca gösterimsel araçları çoğaltmaktır. Ancak, bürünel alanlar sesbilim dışı olguları açıklamak için kullanılırken vurgu, sesbilim dışı değil, tam tersine sesbilimsel bir olgudur. Seslem gibi ayak da sesbilimsel olmasına karşın Bürünel Aşamalanmada yer almaktadır. Biçimsözdizim-sesbilim arakesiti olmasa da ayak varlığını sürdürebilmektedir. Bu bağlamda hem sesbilimsel hem de sesbilim dışı olan farklı biçimdeki birimleri aynı çatı altında toplayan Bürünel Aşamalanma belirsiz bir görünüm çizmektedir.

Ek olarak, sınırlara karşı savlardan biri de sınırların ayırıcı im özelliği taşımasıdır (Booij, 1983; Rotenberg, 1978; Selkirk, 1980a, 1986; Szpyra, 1989). Bu anlamda sesbilimin yalnızca sesbilimsel nesnelere yorumlayabileceği düşüncesi öne çıkmıştır. SPE tarzı sınırlar (#, + vb.), doğal dillerin üretebileceğinin çok dışında kuralların ortaya çıkmasının önünü açmaktadır. Sınırlar ayırıcı imlerdir ve ayırıcı imler dilbilimsel olmayan soyut simgelerdir. Bu düşünceler temelde doğru yaklaşımlar olsalar da bu sonuca varmak için sınırlar yerine alanların savunulması haklı bir gerekçe olarak görünmemektedir çünkü sınırlar gibi alanlar da ayırıcı im özelliği taşımaktadır.

Dolaylı Gönderim

Bürünel Sesbilim ya da Dolaylı Gönderim, sesbilimin biçimsözdizimsel yapıya erişemediğini savunmaktadır. Daha üst düzlemdeki ulamlara sesbilimsel işlemler tarafından doğrudan gönderim yapılamamaktadır. Sesbilimin biçimsözdizimsel ulamlara doğrudan erişimi olmadığından, biçimsözdizimsel bilginin, sesbilimin erişebileceği birimlere çevrilmesi gerekmektedir. Sözü edilen çeviri, döşeme kuralları (mapping rules) tarafından gerçekleştirilmektedir. Döşeme kurallarının girdisi, biçimsözdizimin çıktısı olan biçimsözdizimsel yapıdır. Ardından döşeme kuralları, sesbilimin içerisinde bulunan aşamalı yapıya sahip Bürünel Sesbilimi oluşturmaktadır. Biçimsözdizimsel yapının gösterimi olan Bürünel Sesbilime ancak o zaman sesbilim tarafından erişilebilmektedir. Dolaylı Gönderimde amaçlanan da budur: biçimsözdizimsel bilgiye göre çalışan sesbilimsel kurallar biçimsözdizime doğrudan gönderimde bulunmamakta, biçimsözdizimsel bilginin çevirisine ya da gösterimine gönderimde bulunmaktadır.

Döşeme kuralları, biçimsözdizimin çıktısı ve Scheer'in (2008) Kara Kutu (Black Box) adını verdiği bir aygıt aracılığıyla Bürünel Aşamalanmayı ortaya çıkarmaktadır. Bürünel Sesbilime göre, biçimsözdizimsel ve sesbilimsel alanlar her zaman eşleşmeyebilmektedirler, diğer bir deyişle eşbiçimli (isomorphic) olmayabilmektedirler. Döşeme kuralları, eşbiçimsizlik (non-isomorphism) gereği biçimsözdizimsel bilgiyi yeniden düzenlemektedir. Scheer, bu yeniden düzenleme aygıtını gizemli yapısından ötürü Kara Kutu olarak nitelendirmektedir.

Bürünel Sesbilimde sınırlar ayırıcı imler olarak görülmektedirler, dolayısıyla soyut oldukları vurgulanmaktadır. Ancak sesbilimsel kuralların gönderimde bulunduğu biçimsözdizimsel bilgiyi yinlemek için var olan Bürünel Aşamalanma ulamları (ω , Φ , ι vb.), tıpkı # ve + gibi, birer ayırıcı imdir. Sesbilim modülünün içerisinde bulunduğu varsayılan Bürünel Aşamalanmanın sesbilim dışı bilgiyi yansıtması da bir çelişki olarak görünmektedir. Sesbilim yalnızca sesbilimsel nesnelere yorumlayabildiğinden Bürünel Aşamalanma ulamları ya da sınırlar sesbilim modülü içerisinde yer almamalıdır.

Diğer taraftan, Dolaylı Gönderimin sağlanması adına Bürünel Aşamalanma ulamları gereklidir. Nespor ve Vogel'e (1986, s. 3) göre, ω gerçek bir sesbilimsel nesne iken # ve + soyut ayırıcı imler olarak nitelendirilmiştir. Tıpkı sözdizimin yalnızca sözdizimsel nesnelere gönderim yapabildiği gibi, sesbilim de yalnızca sesbilimsel nesnelere gönderim yapabilmektedir. Dolayısıyla ayırıcı im oldukları ve sesbilimsel nesnelere olmadıkları kabul edilen # ve + gibi, aynı biçimde ω , Φ ve ι de ayırıcı imlerdir ve sesbilimsel nesnelere değillerdir.

Özetle, Bürünsel Aşamalanma ulamlarına ait ayırıcı imler (ω , Φ , ι vb.) ile SPE tarzı ayırıcı imler ($\#$, $+vb.$) arasındaki fark şudur: ω , Φ ve ι yerel olmayan, özerkparçasal birimler iken $\#$ ve $+$ yerel, çizgisel birimlerdir. Bu bağlamda, 1980'lerden bu yana sesbilim modülü çizgisel bir yaklaşımdan özerkparçasal bir görünüme geçtiğinden aynı biçimde arakesitin de özerkparçasallaştırılması amaçlanmıştır. İleriki bölümlerde, arakesitin özerkparçasal olmasının gerekmediği, daha üst düzlemdeki biçimsözdizimsel bilginin Dolaysız Gönderim aracılığıyla ayırıcı imlere gereksinim duyulmadan da betimlenebileceği tartışılacaktır.

Dolaylı gönderimden çıkarılacak sonuçlar

Bürünsel Sesbilimin varlığının arkasındaki temel nedenlerden biri, biçimsözdizimsel bilgiyi sesbilimin içerisine uyarlamaktır. Bürünsel Sesbilim, sesbilim modülünde fazladan hesaplamaya (computation) ve fazladan yapıya yol açmaktadır. Biçimsözdizimsel bilgiye yapılan gönderimin neden doğrudan olmadığı, diğer bir deyişle neden dolaysız değil de dolaylı olması gerektiği sorusu yanıtız kalmaktadır.

Biçimsözdizimsel yapı ile sesbilimsel kuralların gönderim yaptığı alanların birebir eşleşmemesi, eşbiçimsizlik savını ortaya çıkarmaktadır. Döşeme kurallarının, sözü edilen biçimsözdizimsel yapıyı sesbilimsel kurallara uygun bir biçime dönüştüren bir aygıt olduğu savunulmaktadır. Dolayısıyla döşeme kurallarının çıktısı, yani Bürünsel Aşamalanma ulamları, sesbilimsel kuralların gönderim yapabileceği ve biçimsözdizimsel bilgiyi taşıyan bir duruma gelmektedir. Sözü edilen eşbiçimsizliğe örnek olarak Nespor ve Vogel (1983, 1986) aşağıdaki tümceyi vermişlerdir:

- (2) a. This is [the cat that caught [the rat that stole [the cheese]]]
b. [This is the cat] [that caught the rat] [that stole the cheese]

(2a)'da tümcenin sözdizimsel yapısı verilirken (2b)'de ise ezgisel yapısı gösterilmiştir. (2b)'deki ezgisel yapının (2a)'daki sözdizimsel yapıyla birebir örtüşmediği görülmektedir. Dolayısıyla ezgisel yapının doğrudan sözdizimsel bir çıktı olmadığı ve sözdizimin dışında bir arakesit tarafından oluşturulması gerektiği savunulmuştur. Sesbilimsel kuralların sınırlar yerine alanlara gönderim yaptığı kabul edildiğinde eşbiçimsizlik savı tutarlı görünmektedir. Ancak (2b), alanlar yerine sınırlarla değerlendirildiğinde eşbiçimsizlik düşüncesi ortadan kalkmaktadır. (2b)'deki ezgisel birimlerin, sözdizimin çıktısı olan Tümleyici Öbeklerinin (Complementizer Phrases) sesbilimsel çevirisi oldukları söylenebilir. Bu da sözdizimsel yapı ile ezgisel yapının birebir eşleştiklerini, diğer bir deyişle eşbiçimli olduklarını göstermektedir. Bu doğrultuda, alanlar yoluyla oluşturulan bütün biçimlerin sınırlarla da betimlenebildiği görülmektedir. Sesbilimsel kurallar alanlar yerine sınırlara gönderimde bulunduğu Bürünsel Aşamalanmaya duyulan gereksinim ortadan kalkmaktadır.

Dolaylı Gönderimin doğası gereği sesbilim ve biçimsözdizim modüler bir yapıya sahiptir. Bürünsel Sesbilimde, sesbilim modülünün diğer modüllerle farklı sözvarlıklarına sahip olmasına örtük bir biçimde de olsa değinilmiştir (Nespor ve Vogel, 1986; Selkirk, 1984). Modüler bir dilbilgisi yapısında bir modül, diğer bir modülde gerçekleşeni çözümleyememektedir. Sözdizim ve sesbilimin iki ayrı modül olduğu, sesbilimsiz sözdizim (phonology-free syntax) ilkesinde betimlenmiştir (Zwicky ve Pullum, 1986a, 1986b). Örneğin, bir birimin genizsil ya da dudaksıl ile başlaması hiçbir sözdizimsel taşımayı tetikleyememektedir. Diğer bir deyişle, biçimbilimsel, sözdizimsel, hatta anlambilimsel hiçbir işlemin sesbilimsel bir koşullanması olamamaktadır. Bazı sesbilimsiz sözdizim yaklaşımlarında, ezgi (melody) ile bürünsel ve seslemsel özellikler arasında bir ayırım yapılmaktadır. Çatının (skeleton) altında yer alan ezginin biçimsözdizim üzerinde bir etkisi bulunmazken çatının üstündeki bürünsel ve seslemsel özellikler biçimsözdizimi etkileyebilmektedir. Ezginin yalnızca sözdizim değil, daha üstteki diğer modüller tarafından da görülemediği düşünülmektedir. Bu bağlamda, sesbilimin herhangi bir üst modülle olan ilişkisi, diğer modüllerin birbirleriyle olan ilişkileriyle karşılaştırıldığında daha farklı

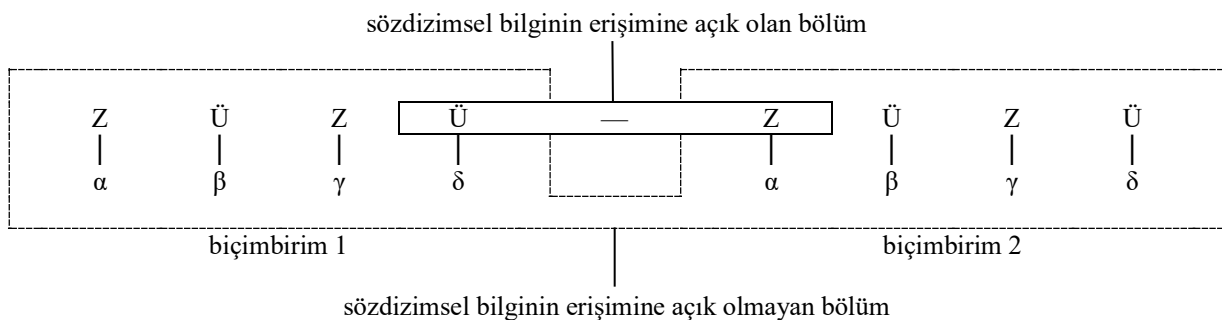
görülmektedir. Örnek vermek gerekirse kişi, sayı vb. ulamlar, biçimsözdizim tarafından işlemlendiği gibi anlambilim tarafından da işlemlenmektedir. Sesbilim için ise, tam tersine, kişi, sayı vb. ulamların anlaşılması olası değildir. Dolayısıyla, bir tarafta anlambilim ve biçimsözdizim, diğer tarafta da sesbilimin, birbirlerinin sözvarlıklarını çözümleyemedikleri sonucuna ulaşılabilir. Ancak, önceki bölümlerde belirtildiği üzere, sesbilim, sözdizimle bir biçimde iletişim içerisindedir ve bu iletişim için kesinlikle bir arakesit gereklidir. Bir arakesit olmadan sesbilim, sözdizimin sözvarlığını çözümleyememektedir.

Bürünsel Sesbilim, arakesit mimarisini sesbilimde ya da biçimsözdizimde konumlandırmayarak doğru bir çıkarımda bulunmuştur. Ancak eşbiçimsizlik savı ve ayırıcı im özelliği, Bürünsel Sesbilimi güçsüzleştiren etmenlerden olmuştur. Daha üst düzlemdeki biçimsözdizimsel bilgi, yerel olmayan alanlar yerine, biçimbirimler arasındaki yerel sınırlar aracılığıyla eşbiçimlilik tabanında aktarılabilir. Bunun yanında SPE tarzı # ve + gibi ayırıcı imler yerine, biçimsözdizimsel bilgiyi ω , Φ ve ι gibi başka ayırıcı imlere aktarmak Bürünsel Sesbilime bir üstünlük sağlamamaktadır. Son olarak, Bürünsel Sesbilimde örtük bir biçimde değinilen modülerlik kavramı, ileriki bölümde savunulacak olan Dolaysız Arakesit yaklaşımının temel yapı taşı niteliğindedir.

Dolaysız Arakesit

Alanlar, ω , Φ ve ι gibi ayırıcı imler ya da sesbilimsel hesaplamaların sonucu olabilmektedirler. Diğer yandan sınırlar, biçimsözdizimsel bir bilgi söz konusu olmadığında bile sesbilimde bulunan nesnelere olurlarsa o zaman ayırıcı im olmaktan kurtulabilirler. Dolaysız Arakesitte sözü edilen sınırlar, SPE tarzı # ve + gibi ayırıcı imler değil, sesbilimsel nesne olan sınırlardır. Önceki bölümlerde değinildiği üzere, çatının altında bulunan ezginin, arakesitin bir çıktısı olması olası değildir. Bu durumda yalnızca çatıda ya da çatının üstünde bulunan birimlerin arakesitin çıktıları olabileceği sonucuna varılmaktadır. Dolayısıyla, biçimsözdizimsel yapının betimlenebileceği tek konum seslem boşluğudur. Diğer bir deyişle arakesitin çıktıları, çizgisel dizilişteki biçimbirimlerin aralarında konumlanabilmektedirler. Sözdizimsel bilginin etkileyebileceği ve etkileyemeyeceği bölümler ZÜZÜ Sesbilim (ya da Katı ZÜ) (Scheer, 2004, 2012; Scheer ve Ziková, 2010) çerçevesinde (3)'te gösterilmiştir (Z herhangi bir ünsüzü, Ü ise herhangi bir ünlüyü betimlemektedir). Çatı barındıran yaklaşımlarda, sözdizimsel bilginin etki edemeyeceği bölümde çatı da bulunmaktadır. Katı ZÜ yaklaşımında çatının çoğu durumda artıklık (redundancy) oluşturduğu düşünüldüğünden (3)'teki gösterimde çatı bulunmamaktadır ancak alanyazında bazı çözümlerlerde çatıya gereksinim duyulduğu görülmektedir (Scheer ve Börtlü, 2024).

(3) Sözdizimsel bilginin etkileyebileceği ve etkileyemeyeceği bölümler

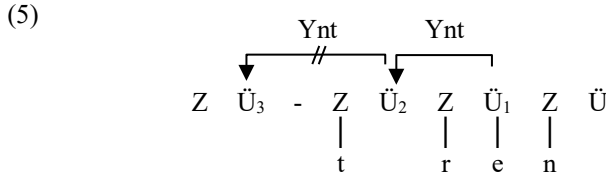
Dolaysız Arakesit, bir sesbilim kuramı değil, bir arakesit kuramıdır. Dolaysız Arakesitin bir etkisi, sesbilim kuramlarının arakesitteki davranışları bağlamında değerlendirilmesini sağlamasıdır. Başka arakesit kuramları, sesbilim kuramlarına göre değişiklik göstermeyen tek bir arakesit gösterimi sunarken Dolaysız Arakesit, farklı sesbilim kuramlarının arakesitle ilgili çıkarımlarda bulunmasına olanak sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, arakesit gösterimine ait # ve + ya da ω , Φ ve ι gibi ayırıcı imler,

hangi sesbilim kuramı olursa olsun değişiklik göstermemektedir. (3)'te ZÜZÜ Sesbilime göre Dolaysız Arakesitin gösterimi sunulmuştur ancak farklı sesbilim kuramları arakesit için farklı öngörülere sahip olabilir. Bu bağlamda Dolaysız Arakesit, tek bir arakesit sözcüklü sunmak yerine bütün sesbilim kuramlarıyla birlikte çalışabilmeyi amaçlamaktadır.

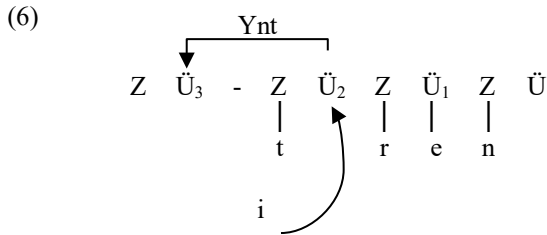
ve + ya da ω , Φ ve ι yerine, ayırıcı im olmayan, sesbilimsel olarak anlamlı birimler biçimsözdizimsel bilgiyi taşımaktadır. Sesbilimsel olarak anlamlı birimler ile ayırıcı imler arasındaki fark Türkçe üzerinden önce SPE tarzı bir kuralla, ardından ZÜZÜ Kuramı çerçevesinde örneklendirilecektir. (4)'te ayırıcı imleri sınır olarak kullanan iki kural da eşit derecede doğaldır.

- (4) a. $\ddot{U} \rightarrow \emptyset / \#Z __ Z\ddot{U}$
b. $\emptyset \rightarrow \ddot{U} / \#Z __ Z\ddot{U}$

(4a)'daki kuralda, bir ünlünün sözcük başı konumunda iki ünsüz arasında silindiği belirtilmektedir. (4b)'de ise aynı durumda bir içtüreme (epenthesis) gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Türkçedeki ödünç sözcüklerde sözcük başındaki bir ünlü hiçbir zaman silinmezken sözcük başında iki ünsüz arasında içtüreme görülmektedir (örn. p[u]rotein, t[i]ren, p[i]sikolog, p[i]llan vb.). Dolayısıyla (4a) tamamıyla yanlış bir çıkarım yapılmakta (4b) Türkçede var olan sesbilimsel bir olguyu betimlemektedir. Ancak buradaki sorun, ayırıcı imleri sınır olarak kullanan bu kuralların eşit derecede doğal ve olası olmalarıdır. Diğer bir deyişle, (4a) ve (4b) arasında herhangi bir ayırım yapmayan kuramlar sorunlu görünmektedir. Bunun nedeni sözcük başını betimlemek için # kullanılmasıdır. İki kural arasında sesbilim dışı bilgi yönünden bir ayırım yapmak için sesbilimsel nesnelere kullanılmalıdır. Bunun örneği (5)'te verilmiştir.

(5)'te en solda bulunan ve tamamıyla sesbilimsel bir nesne olan ZÜ₃, sesbilimde sözcük başını nitelendirmektedir. Ü₁, boş çekirdek olan Ü₂'yi yönetmektedir. Dolayısıyla yönetilen ve boş kalan Ü₂, Ü₃'ü yönetmemektedir. Ancak Ü₃'ün boş çekirdek olarak kalabilmesi için Ü₂ tarafından yönetilmesi gerekmektedir. Ü₂ ise boş bir çekirdek olduğundan Ü₃'ü yönetmesi olası değildir. Bu nedenle yüzeye *[tren] olarak çıkması olanaksızdır. Arka arkaya iki boş çekirdeğin bulunmasını engellemek için (6)'da gösterildiği gibi Ü₂'ye bir ünlü eklenmektedir.

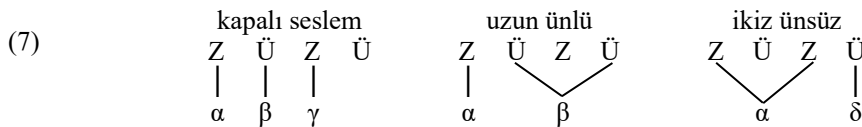

Böylece Ü₂, Ü₃'ü yönetebilmektedir, bu da Ü₃'ün boş çekirdek olarak kalmasını sağlamaktadır. Ü₂'nin dolmasıyla birlikte yüzeye [tiren] çıkmaktadır (ayrıntılı bir çözümleme için bkz. Baturay, 2012). Dolayısıyla iki boş çekirdeğin arka arkaya gelmesi engellenmiş olmaktadır. (5)'te gösterildiği üzere, (4a)'daki kural, sözcük başında iki boş çekirdek arka arkaya geldiğinden olanaksızdır. (6)'da ise (4b)'deki kuralın altında yatan neden ortaya konmuştur. Hem (5) hem de (6)'da örneklendirilen en soldaki boş ZÜ'nün, biçimsözdizimsel bilgi olan sözcük başını nitelendirmek için son derece uygun olduğu görülmektedir. Ayırıcı imlerle birlikte soyut etkilere sahip olan sözcük başı konumu, aslında

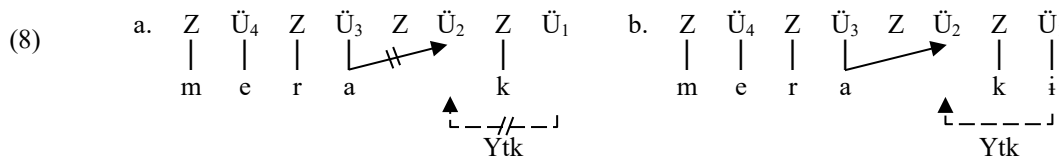
dünya dillerinde tutarlı ve öngörülebilir etkilere sahiptir (Scheer, 2009a, 2009b; Ségéral ve Scheer, 2008). Bunlardan biri, yukarıda da örneklendirildiği üzere sözcüğün ilk ünlüsünün silinmesi olgusunu kapsamaktadır. Türkçe gibi bazı dillerde bir sözcüğün ilk ünlüsü silinememektedir. Bazı dillerde de sözcüğün ilk ünlüsü, sözcüğün ilk ünlüsü olmayan ünlülerle aynı biçimde davranmaktadır. Sözcük başındaki ünlülerin silindiği ancak sözcük başında olmayan ünlülerin silinmediği hiçbir dil bulunmamaktadır. İkincisi, bazı dillerde sözcük başı kümesi yalnızca #TR olabilmektedir (T herhangi bir tıkanmalıyı (obstruent), R ise herhangi bir titreşimliyi (sonorant) göstermektedir). Ancak yalnızca #RT ile başlayan hiçbir dil bulunmamaktadır. Ek olarak sözcük başı ünsüzleri tüm dillerde ya çok güçlüdür ya da diğer ünsüzlerle farklı bir davranışları yoktur. Sözcük başı ünsüzleri hiçbir dilde güçsüz değildir. Buradan çıkarılacak sonuç, sözcük başının etkileri soyut değildir, tam tersine sözcük başı tüm dünya dillerinde tutarlı bir görünüm sergilemektedir.

Züzü ve Dolaysız Arakesit

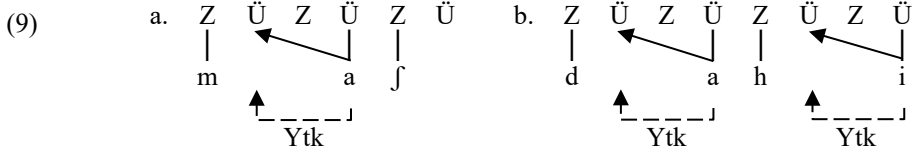
Bu bölümde ZÜZÜ Sesbilimin Dolaysız Arakesit içerisinde nasıl uygulanabileceği tartışılacaktır. ZÜZÜ Sesbilimin temellerinin dayandığı yaklaşım Yönetim Sesbilimidir (Harris, 1994; Kaye et al., 1990). Aşamalı bir seslemsel yapı yerine çizgisel birimlerin arasındaki yanal ilişkiler, gerçekleşen etkilere neden olmaktadır. Dolayısıyla tüm seslem yapısı, dallanan çekirdeklerin, dallanan önseslerin, sonseslerin ve uyakların bulunmadığı bir diziyeye dönüşmektedir (Cyran, 2003; Lowenstamm, 1996; Scheer, 2004; Scheer ve Szigetvári, 2005; Szigetvári, 1999). En küçük seslem yapısı, bir önses ve ardından gelen bir çekirdekten oluşmaktadır. Bazı temel yapılar ZÜZÜ Sesbilim tabanında (7)'de gösterilmiştir.

(7)'de gösterildiği üzere kurucular herhangi bir aşamalı yapı içerisinde değil, çizgisel bir diziliş içerisinde yerler. Kurucular arasındaki ilişkiler de yönetim (government) ve yetkilendirme (licensing) ile belirlenmektedir. Sözü edilen yanal güçlerin (yönetim ve yetkilendirme) etkilerinin bir örneği, dillerarası ötümsüzleşme geçirdiği bilinen sonsesler üzerinden verilebilir. ZÜZÜ Sesbilimde bir sonses, ardından boş çekirdeğin geldiği bir önses olarak tanımlanmaktadır. Bu boş çekirdeğin boş kalabilmesi için yönetilmesi gerektiğinden solundaki sonses de güçsüz bir konuma gelmektedir. Ancak geleneksel yaklaşımlarda sonses ___ {#, C} olarak betimlenirken sonsesin güçsüz olması için hiçbir açıklama bulunmamaktadır. ZÜZÜ Sesbilimde boş çekirdek yönetildiği için yetkilendirme yapamamaktadır ve bu yüzden sonses güçsüzleşmektedir. Dolayısıyla yönetimin güçsüzleştirici, yetkilendirmenin ise güçlendirici bir etkisi bulunmaktadır. Yönetimin güçsüzleştirici etkisi, sonses olgusunda açıkça gözlemlenirken yetkilendirmenin destekleyici davranışına da, Türkçedeki Arapça ya da Farsça kökenli sözcüklerde değişkenlik gösteren uzun ünlüler üzerinden bir örnek verilebilir (Börtlü, 2024b). ZÜZÜ'de uzun ünlüler, biri baş (head), diğeri tümleç (complement) olmak üzere iki çekirdeğe bağlıdır. Baş, yetkilendirilen tümlece yayılarak (spreading) uzun ünlüyü oluşturmaktadır. Yetkilendirmenin etkisini göstermek amacıyla Türkçedeki Arapça kökenli merak sözcüğünde yayılma sonucuyla gerçekleşen uzun ünlü örneği (8)'de verilmiştir.

(8a)'da en sağdaki boş çekirdeğin (\ddot{U}_1) bir önceki çekirdeği (\ddot{U}_2) yetkilendirmesi olası değildir. Bu nedenle \ddot{U}_3 , \ddot{U}_2 'ye yayılamamaktadır. Sonuç olarak kapalı seslem içerisinde kısa ünlü yüzeye çıkmaktadır: [merak]. (8b)'de ise dolu olan \ddot{U}_1 , \ddot{U}_2 'yi yetkilendirmektedir ve böylece \ddot{U}_3 , \ddot{U}_2 'ye yayılabilmektedir. Dolayısıyla açık seslem içerisinde uzun ünlü görünmektedir: [mera:ki]. Ek olarak Türkçedeki bazı Arapça ya da Farsça kökenli sözcüklerde açık ya da kapalı seslemde olması fark etmeksizin uzun olan ünlüler de bulunmaktadır (Börtlülü, 2024a). (9)'da hem açık hem de kapalı seslemdeki uzun ünlüler örneklendirilmiştir

(9a)'da kapalı seslem içinde ünlünün uzun olması kendini yetkilendirmesiyle olasıdır: [ma:f]. Bu durum her konumda uzun olarak yüzeye çıkan ünlüler için geçerlidir. (9b)'de ise iki açık seslem bulunmaktadır ve ikisinde de ünlüler uzundur: [da:hi:]. Benzer biçimde buradaki iki ünlü de solundaki çekirdeği yetkilendirmektedir. Böylece baş çekirdek, bir solundaki boş çekirdeğe yayılabilmektedir.

SONUÇ

Bürünsel Sesbilim üzerinden incelenen dolaylı arakesit yaklaşımına karşılık farklı bir seçenek olarak Dolaysız Arakesit kuramı savunulmuştur. Bürünsel Aşamalanmanın sesbilimsel nesnel olmayan ayırıcı imlerden oluştuğu gösterilmiştir. Ayrıca SPE tarzı # ve + gibi ayırıcı imler, tamamıyla soyut olduklarından, dillerarası sözcük başında görülen tutarlı etkileri açıklayamamaktadırlar. Ancak sözcük başı konumunun etkileri, Dolaysız Arakesit kuramında ve ZÜZÜ Sesbilim yaklaşımı çerçevesinde yönetim adı verilen yanal güç yoluyla açıklanabilmektedir. Ayırıcı im sorununa ek olarak, arakesitin çıktısının özerkparçasal alanlar yerine yerel sınırlar olduğu savunulmuştur. Sözlüksel kütüklerin (lexical entries) oluşturduğu dizi, sesbilim modülünde çizgisel bir dizilişe sahiptir. Bu sözlüksel kütükler yalnızca biçimbirimlerden oluşmaktadır. Dolaysız Arakesitte, tıpkı biçimbirimsel bilgi gibi sınır bilgisinin de çizgisel olduğu varsayılanmaktadır. (3)'te örneklendirildiği gibi, sesbilimde biçimbirim dışı bilgiyi gösterimleyen nesnelere hem sağında hem de solunda biçimbirimler vardır. Sözdizimsel bilginin erişimine açık olan bölüm biçimbirim aralarıdır.

Dolaysız Arakesitin mimarisi incelendiğinde, dilin modülerliği temel alınarak sesbilim ve biçimsözdizimin farklı modüller olduğu ve kendi modüllerine ait sözvarlıkları olduğu görülmektedir. Farklı sözvarlıklarına sahip olan modüllerin birbirleriyle iletişime geçebilmeleri için bir çeviri süreci olması gerekmektedir. Bu çevirinin çıktısı biçimsözdizimsel bilginin taşıyıcılarıdır. Bu bağlamda yalnızca sesbilimsel olarak anlamlı olan biçimsözdizimsel bilgi çevrilmektedir. Sesbilimde hiçbir etkisi olmayan biçimsözdizimsel bilgi çevrilmemektedir. Tam tersine bu çevirinin çıktısı, biçimsözdizimsel bilgidir söz edilmediği durumlarda da sesbilim modülünün kullandığı sözvarlığının (ZÜ gibi) bir parçasıdır. Biçimsözdizimsel bilginin taşıyıcısı, özerkparçasal alanlar ya da ayırıcı imler değil, seslem boşluğudur.

SUMMARY

Prosodic Phonology has remained as one of the most influential interface theories since the 1980s. While SPE-type diacritics (#, +) are frowned upon today, prosodic constituents (ω , Φ , ι) are mostly unchallenged. However, prosodic constituents are as arbitrary as SPE-type diacritics and should be abandoned. As phonology and morphosyntax are distinct modules, they have distinct domain-specific vocabularies. These modules require translation to communicate with each other. The output of

translation may only be phonologically relevant morphosyntactic information. Therefore, phonologically irrelevant morphosyntactic information is not translated. The output of translation is domain-specific and can be parsed by phonology. Being completely arbitrary due to their diacritic nature, hash marks and the Prosodic Hierarchy are not considered as candidates for the output of translation. Carriers of phonologically relevant morphosyntactic information are inserted linearly and locally at morpheme breaks, which means that non-morphemic information in phonology has morphemes on its right and left. The output of translation should be one which exists in phonology even when there is no interface at play. In CVCV Phonology, the boundary information is done by the insertion of a CV unit, which is a truly phonological object that already exists in the theory without any interface. This is utterly different from SPE-type diacritics (#, +) and prosodic constituents (ω , Φ , ι) since they are phonologically meaningless and have no place in the theory in the absence of any interface.

Makale Bilgileri		Article Information	
Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul Kararından muaftır.	Ethics Committee Approval:	Exempt from the Ethics Committee Decision.
Katılımcı Rızası:	Katılımcı yoktur.	Informed Consent:	No participants.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.	Financial Support:	No financial support was received from any institution or project for the study.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	Conflict of Interest:	There is no conflict of interest between individuals and institutions in the study.
Telif Hakları:	Telif hakkına sebep olacak hiçbir materyal kullanılmamıştır.	Copyrights:	No copyrighted material has been used.

KAYNAKÇA

- Baturay, S. (2012). Loan word adaptation and vowel harmony in Turkish: A Government Phonology account. *Proceedings of ConSOLE XX*, 2012, 1-22.
- Börtlü, G. (2024a). *Ünlülerde yetkilendirmeye bağlı uzunluk: Türkçe üzerinden bir açıklama* [Bildiri sunumu]. 37. Ulusal Dilbilim Kurultayı, Kocaeli, Türkiye.
- Börtlü, G. (2024b). *ZÜZÜ ve kapalı seslem kısalması* [Bildiri sunumu]. 17. Dilbilim Öğrenci Konferansı, Ankara, Türkiye.
- Booij, G. (1983). Principles and parameters in prosodic phonology. *Linguistics*, 21, 249–280.
- Cyran, E. (2003). *Complexity scales and licensing strength in phonology*. KUL.
- Harris, J. (1994). *English sound structure*. Blackwell.
- Hayes, B. (1989). The prosodic hierarchy in meter. P. Kiparsky ve G. Youmans (Yay. haz.), *Rhythm and meter* içinde (ss. 201–260). Academic Press.
- Kaye, J., Lowenstamm, J. ve Vergnaud, J.-R. (1990). Constituent structure and government in phonology. *Phonology*, 7, 193–231.
- Liberman, M. (1975). *The intonational system of English* [Doktora tezi]. MIT.
- Liberman, M. ve Prince, A. (1977). On stress and linguistic rhythm. *Linguistic Inquiry*, 8, 249–336.
- Lowenstamm, J. (1996). CV as the only syllable type. J. Durand ve B. Laks (Yay. haz.), *Current trends in phonology. Models and methods* içinde (ss. 419–441). ESRI.
- Nespor, M. ve Vogel, I. (1979). Clash avoidance in Italian. *Linguistic Inquiry*, 10, 467–482.

- Nespor, M. ve Vogel, I. (1982). Prosodic domains in external sandhi rules. H. van der Hulst ve N. Smith (Yay. haz.), *The structure of phonological representations, Part I* içinde (ss. 225–255). Foris.
- Nespor, M. ve Vogel, I. (1983). Prosodic structure above the word. A. Cutler ve R. Ladd (Yay. haz.), *Prosody: Models and measurements* içinde (ss. 123–140). Springer.
- Nespor, M. ve Vogel, I. (1986). *Prosodic phonology*. Foris.
- Rotenberg, J. (1978). *The syntax of phonology* [Doktora tezi]. MIT.
- Scheer, T. (2004). *A lateral theory of phonology: What Is CVCV and why should it be?* De Gruyter Mouton.
- Scheer, T. (2008). Why the prosodic hierarchy is a diacritic and why the interface must be direct. J. Hartmann, V. Hegedüs ve H. van Riemsdijk (Yay. haz.), *Sounds of silence: Empty elements in syntax and phonology* içinde (ss. 145–192). Elsevier.
- Scheer, T. (2009a). External sandhi: What the initial CV is initial of. *Studi E Saggi Linguistici*, 47, 43–82.
- Scheer, T. (2009b). Representational and procedural sandhi killers: Diagnostics, distribution, behaviour. M. Dočekal ve M. Ziková (Yay. haz.), *Czech in formal grammar* içinde (ss. 155–174). Lincom.
- Scheer, T. (2012). *Direct interface and one-channel translation: A non-diacritic theory of the morphosyntax-phonology interface*. De Gruyter Mouton.
- Scheer, T. ve Börü, G. (2024). *Soft g in Turkish: two types and x-slots* [Bildiri sunumu]. The 21st Old World Conference in Phonology (OCP21), Leipzig, Almanya.
- Scheer, T. ve Szigetvári, P. (2005). Unified representations for the syllable and stress. *Phonology*, 22, 37–75.
- Scheer, T. ve Ziková, M. (2010). The coda mirror v2. *Acta Linguistica Hungarica*, 57(4), 411–431.
- Ségéral, P. ve Scheer, T. (2008). The coda mirror, stress and positional parameters. J. Brandão de Carvalho ve P. Ségéral (Yay. haz.), *Lenition and fortition* içinde (ss. 483–518). De Gruyter Mouton.
- Selkirk, E. (1978). The French foot: On the status of "mute" e. *Studies in French Linguistics*, 1, 141–150.
- Selkirk, E. (1980a). Prosodic domains in phonology: Sanskrit revisited. M. Aronoff ve M.-L. Kean (Yay. haz.), *Juncture* içinde (ss. 107–129). Anma Libri.
- Selkirk, E. (1980b). The role of prosodic categories in English word stress. *Linguistic Inquiry*, 11, 563–605.
- Selkirk, E. (1981a). On prosodic structure and its relation to syntactic structure. T. Fretheim (Yay. haz.), *Nordic prosody II* içinde (ss. 111–140). TAPIR.
- Selkirk, E. (1981b). On the nature of phonological representation. J. Anderson, J. Laver ve T. Meyers (Yay. haz.), *The cognitive representation of speech* içinde (ss. 379–388). North Holland.
- Selkirk, E. (1984). *Phonology and syntax: The relation between sound and structure*. MIT Press.
- Selkirk, E. (1986). On derived domains in sentence phonology. *Phonology*, 3, 371–405.
- Szigetvári, P. (1999). *VC phonology: A theory of consonant lenition and phonotactics* [Doktora tezi]. Eötvös Loránd University Budapest.
- Szpyra, J. (1989). *The phonology - morphology interface*. Routledge.
- Zwicky, A. ve Pullum, G. (1986a). The principle of phonology-free syntax: Introductory remarks. *Ohio State University Working Papers in Linguistics*, 32, 63–91.
- Zwicky, A. ve Pullum, G. (1986b). Two spurious counterexamples to the principle of phonology-free syntax. *Ohio State University Working Papers in Linguistics*, 32, 92–99.